

TOMASZ RYNARZEWSKI

WARIANTY PERSPEKTYWICZNEJ STRATEGII CENOWEJ KRAJÓW NAFTOWYCH

I. ZAŁOŻENIA METODYCZNE PROCEDURY WARIANTOWANIA

Procedura metodyczna obejmuje założenia i zasady konstrukcji układu wewnętrznym zgodnych cech, rzutujących na przyszłe tendencje cenowe na rynku naftowym. Procesowi wyznaczania tego układu stawia się dwa, niezbędne do spełnienia, wymogi: uwzględnienie wszystkich głównych cech systemu, których związek z kształtowaniem poziomu cen ropy ma zasadnicze znaczenie oraz uwzględnienie zmienności tych cech w czasie. Spełniający oba te wymogi układ obejmuje dwa podukłady:

— odniesienia, składający się ze zmiennych niezależnych, takich jak:

a) makroekonomiczny długookresowy cel gospodarowania podmiotów wyjściowej zmiennej cenowej,

b) długookresowy cel w ich eksportowych sektorach naftowych,

c) funkcje stymulujące zmiennej cenowej,

d) warunki ograniczające realizację tych stymulantów w zakresie dopuszczalności swobodnego ustalania określonych wysokości cen;

— zmiennych zależnych, stanowiących właściwe kryteria wariantowania, takich jak:

a) zakres jednolitości strategii cenowej głównych ośrodków wydobywczych i eksportujących ten surowiec — zmienna wyjściowa,

b) poszczególne determinanty tej strategii.

Przedstawienie funkcjonowania układu wymaga uprzedniego wyjaśnienia ogólnych założeń metodycznych odnośnie do celowości i zasad doboru obu podukładów oraz poszczególnych ich zmiennych. Założenia te obejmują trzy podstawowe zagadnienia:

— określenie podmiotów wyjściowej zmiennej strategicznej cenowej,

— określenie zasad doboru i funkcjonowania zmiennych podukładu odniesienia,

— określenie zasad doboru i funkcjonowania podukładu zmiennych zależnych.

Określenie podmiotów wyjściowej zmiennej strategicznej cenowej ma

priorytetowe znaczenie dla perspektywicznego funkcjonowania obu podukładów. Postępujący wzrost stopnia zgodności oddziaływania strategii krajów OPEC (dalej określanych zamiennie mianem krajów naftowych lub krajów producenckich) z ich funkcjami stymulującymi¹ spowodował, że ceny informacyjne ropy naftowej ustalane wspólnie przez te kraje, bez negocjacji z korporacjami Kartelu Naftowego², stanowią podstawę przy uzgadnianiu warunków realizacji ogółu transakcji kupna i sprzedaży tego paliwa na rynku światowym. Główną zmienną zależną, wyjściową dla określenia perspektywicznych kierunków zmian cen, jest zatem wspólna strategia cenowa krajów producenckich.

Każda zmienna strategiczna tych krajów działa w określonym otoczeniu cech, którym dla niniejszych celów nadaje się funkcje zmiennych niezależnych. Pomiedzy tymi zmiennymi zachodzą istotne związki. I tak, zmienną nadrzędną jest, przyjmowany dla realizacji długookresowego wzrostu gospodarczego tych krajów, cel makroekonomiczny. Podporządkowane mu są długookresowe cele poszczególnych sektorów gospodarki, spośród których dla niniejszych potrzeb ogranicza się do celu stawianego naftowemu sektorowi eksportowemu. Realizacji celu tego sektora w zakresie zmiennej cenowej służą funkcje stymulujące, określające kierunki jej oddziaływania, których jednak granice swobody wyznaczają odpowiednie warunki. Te ostatnie dodaje się do wymienionych cech jako element, którego uwzględnienie przy kształtowaniu poziomu cen przez kraje naftowe ma istotne znaczenie dla w miarę optymalnego funkcjonowania tego podukładu.

Przy określaniu szczegółowej treści cech, należy uwzględnić konieczność ich indyferentnego stosunku do upływu czasu. Zwracając natomiast uwagę, że winny one być równocześnie wspólne dla ogółu krajów producenckich, należy określić ich treść na stosunkowo wysokim poziomie abstrakcji. Powyższe dwie przesłanki pozwolą bowiem spełnić wymogi, którym powinien odpowiadać podukład odniesienia: względna niezmiennosc w czasie i jednolitość dla określonej zbiorowości.

Spełniając te wymogi podukład jest w sensie teoretycznym systemem „idealnym” z punktu widzenia możliwej do osiągnięcia w długim okresie przez kraje producenckie efektywności strategii cenowej. Niezbędnym

¹ Funkcje te, ukierunkowujące oddziaływanie krajów producenckich na poziom cen ropy naftowej zbieżnie z ich makroekonomicznym długookresowym celem gospodarowania i długookresowym celem w ich eksportowych sektorach naftowych, określa się również zamiennie mianem stymulantów.

² W skład Kartelu Naftowego wchodzi osiem największych naftowych towarzystw akcyjnych: Exxon (Stany Zjednoczone), Royal Dutch Shell (Wielka Brytania i Holandia), Gulf Oil Corporation (Stany Zjednoczone), Texaco Incorporation (Stany Zjednoczone), Standard Oil Company of California (Stany Zjednoczone), British Petroleum Company (Wielka Brytania), Compagnie Française des Pétroles (Francja).

jest jedynie zastosowanie względnie optymalnych kryteriów przy określaniu szczegółowej treści cech tego podukładu.

Miarę tej optymalności stanowi stopień możliwości realizacji — za ich pośrednictwem — równie optymalnie określonego celu makroekonomicznego. Dla tego ostatniego zaś, ustalonym punktem odniesienia jest stopień stymulowania — w jego treści — wyjścia z niedorozwoju ekonomicznego i zmniejszenia dystansu osiągniętego poziomu rozwoju w stosunku do krajów uprzemysłowionych. Wspomniana „idealność” jest wówczas wynikiem zapewnienia przez podukład, nie podlegającej deformacji w czasie, zbieżności celów i kierunków oddziaływania zmiennej strategicznej cenowej krajów naftowych.

W przeciwieństwie do sytuacji „idealnej”, w praktyce zmienna strategiczna cenowa podlega wpływowi szeregu determinantów, które indywidualizując podejście poszczególnych krajów-producentów do realizacji znajdujących się w podukładzie odniesienia zmiennych niezależnych, określają zarazem ich dyferencjację pod względem możliwych kierunków modyfikacji strategii narodowych. Stopień i charakter wpływu tego zróżnicowania na perspektywiczną strategię cenową krajów naftowych, może być przy tym odmienny zależnie od rodzaju determinanta. Może decydować o prowadzeniu wspólnej strategii o określonych alternatywnych profilach, ewentualnie o prowadzeniu samodzielnych strategii partykularnych. Zgodnie z powyższym, determinanty decydujące o zróżnicowaniu i podobieństwach krajów producenckich pod względem możliwości i preferencji w kształtowaniu określonych strategii pełnią funkcje zmiennych zależnych. Uzasadnionym też staje się, że stanowią jednocześnie kryteria wyłonięcia wariantów perspektywicznej strategii cenowej tych krajów. Grupy zmiennych zależnych obejmują determinanty wewnętrzne, determinanty zewnętrzne i determinanty korygujące. Określone tymi zmiennymi różnice zachodzące pomiędzy krajami naftowymi stanowią tu permanentną zmienną w czasie, bazę wariantowania. W tym sensie determinanty wewnętrzne, stanowiąc autonomiczne przesłanki wpływające na zróżnicowanie krajów, są punktem wyjścia kolejnych procedur wariantowania. Pozostałe determinanty mogą te różnice potęgować lub łagodzić.

Przed wyłonieniem wariantów dokonuje się interpretacji poszczególnych determinantów jako kryteriów wariantowania z punktu widzenia treści merytorycznej, czasokresu i zakresu wpływu na kształtowanie i preferowanie przez poszczególne kraje określonych funkcji stymulujących zmiennej cenowej.

Sam proces wariantowania jest realizowany równocześnie z punktu widzenia konkretnych odmian możliwych strategii (warianty strategiczne) oraz możliwości przezwyciężenia różnic między krajami w sferze ustalania wspólnej strategii cenowej (warianty globalne). W ramach tego drugiego kierunku warianty mogą mieć — w sensie możliwości i stop-

nia realizacji przyjmowanych zmiennych niezależnych — charakter pozytywny dla tych krajów jako zbiorowości (utrzymanie wspólnej strategii) lub negatywny (strategie partykularne).

II. OKREŚLENIE TREŚCI ZMIENNYCH NIEZALEŻNYCH I INTERPRETACJA TREŚCI ZMIENNYCH ZALEŻNYCH JAKO KRYTERIÓW WARIANTOWANIA

Przy określaniu treści makroekonomicznego długookresowego celu gospodarowania podmiotów wyjściowej zmiennej cenowej dla okresu perspektywicznego uznaje się, że podstawowymi atrybutami pozwalającymi je traktować jako wspólną zbiorowość, będą cechy względnie indyferentne w stosunku do upływu czasu, a mianowicie ich niedorozwój i uzależnienie polityczno-ekonomiczne. Długookresowy makroekonomiczny cel gospodarowania krajów naftowych w okresie perspektywicznym można zatem sformułować jako zmierzanie do przyspieszonego, suwerennego ekonomicznie i politycznie wzrostu gospodarczego.

Z kolei działalność krajów producenckich w sferze naftowej można określić jako optymalizację wykorzystania własnych zasobów surowcowych dla realizacji długookresowego wzrostu gospodarczego. Cel ten sprowadza się w zasadzie do optymalizacji wysokości dochodów z ich eksportu.

Odzwierciedleniem kierunków realizacji tego celu w praktyce jest określenie stymulantów decydujących o zamierzonym ukierunkowaniu oddziaływania tej zmiennej strategicznej krajów naftowych w ramach realizacji ich długookresowego celu sektorowego. Przyjmuje się dla okresu perspektywicznego, że dążenia zakodowane w ich treści będą prawie identyczne, jak w okresie przedkryzysowym i w latach kryzysu:

- utrzymywanie w długim okresie korzystnych cenowych terms of trade ropy naftowej w stosunku do towarów importowanych,
- ochrona zasobów naftowych jako podstawowych źródeł finansowania wzrostu.

Uzasadnieniem przyjęcia pierwszego stymulanta jest niezbędna dla realizacji przyjętego celu sektorowego „obrona” siły nabywczej uzyskiwanych przychodów naftowych. Uzasadnienie wyboru drugiego stymulanta stanowi postępujące w miarę upływu czasu wyczerpywanie się fizycznych rozmiarów zasobów naftowych, które stanowią podstawowe, a niekiedy jedyne źródło finansowania wzrostu gospodarczego krajów-producentów. Z tego względu stymulantowi temu stawia się zadanie wywierania nacisku na zapewnienie możliwości realizacji procesów rozwoju gospodarczego także w okresie perspektywicznym, co najmniej do czasu, gdy gospodarki tych krajów uzyskają względnie zdywersyfikowaną strukturę produkcji.

Przedstawione wyżej funkcje nie określają jednak granic swobodnego ustalania wysokości cen ropy, których przekroczenie może rzutować na pełnienie przez ten surowiec eksportowej funkcji źródła finansowania wzrostu gospodarczego krajów-producentów.

Jako warunek ograniczający dolny poziom cen można przyjąć ich utrzymywanie na bazie korzystnych warunków wymiany przy jednoczesnym nieobniżaniu poniżej kosztów krańcowych zbytu dla określonego gatunku ropy. Przekroczenie tej granicy prowadziłoby do ustalania cen „samonegacji”. Ich ewentualnym skutkiem byłby dalszy wpływ na pogłębienie dysproporcji w porównywalnych możliwościach realizacji wzrostu gospodarczego w stosunku do krajów uprzemysłowionych i/lub obniżenie efektywności realizacji celów w ramach wspólnego działania zbiorowości krajów producenckich.

Trudniejsze jest względnie konkretne wyznaczenie górnej granicy ustalanych cen ropy naftowej. Przyjąć tu można dwa stosunkowo ogólne warunki ograniczające ich górny pułap, którego przekroczenie może prowadzić do ustalania cen, określanych dla niniejszych celów mianem cen „samouderzenia” i cen „samodopuszczenia”.

Ustalenie cen ropy na poziomie „samouderzenia” byłoby przejawem niespełnienia jednej z głównych przesłanek osiągania względnych korzyści z uczestnictwa w międzynarodowym podziale pracy, mianowicie minimalizacji negatywnych krótko- i długookresowych skutków wzrostu cen tego surowca w krajach — importerach ropy. Jego konsekwencją byłoby między innymi nasilenie niestabilności walut znajdujących się także w dyspozycji krajów naftowych i tym samym drogą „samouderzenia” obniżenia efektywności realizacji ich długookresowych celów sektorowych, a niekiedy i makroekonomicznych³.

Określenie ceny „samodopuszczenia” jest przejawem konieczności uniknięcia przyspieszania powstania dogodnych ekonomicznie przesłanek dla przejmowania dominującej roli w pełnieniu funkcji energetycznej przez alternatywne pozaproducentkie zasoby tego surowca i substytucyjne nośniki energii. Konieczność ta jest w tym przypadku formą obrony przed „dopuszczeniem” do efektywnej ekonomicznej konkurencyjności tych źródeł w okresie krótszym aniżeli tego wymaga osiągnięcie przez te kraje długookresowego celu zdywersyfikowania struktur gospodarczych.

W powyższej postaci podukład odniesienia krajów producenckich uwzględnia określone optymalne przesłanki, stanowiące podstawę ich postępowania jako jednolitej zbiorowości. W praktyce kraje producenckie nie stanowią jednolitego organizmu społeczno-polityczno-gospodarczego. Zachodzi między nimi dość istotna niekiedy dyferencjacja, zdeterminowana określonymi przesłankami autonomicznymi, która może ulec w

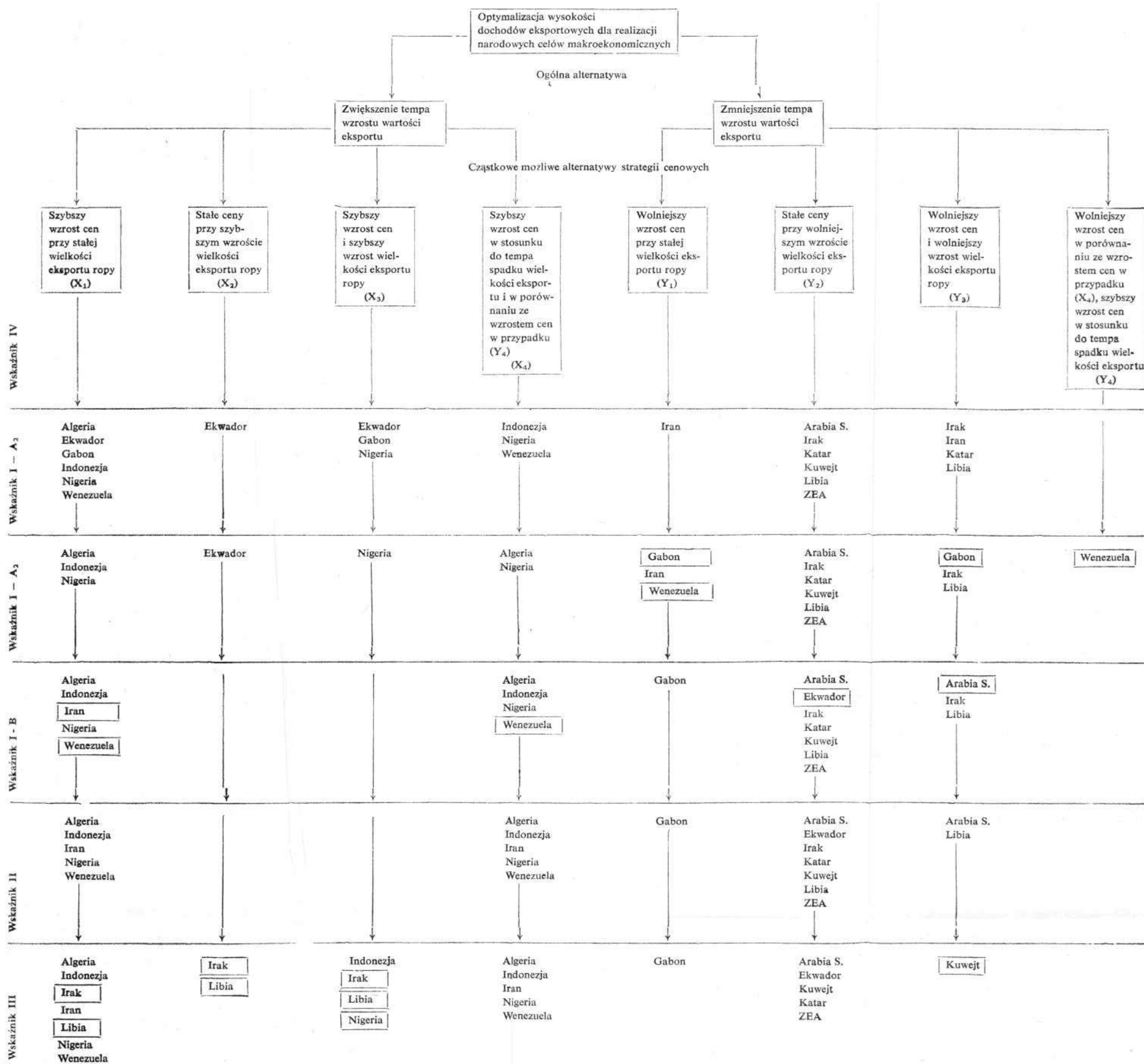
³ Szerzej na temat warunków ograniczających możliwości zmian cen ropy naftowej por. T. Rynarzewski, *Uwarunkowania zmian cen ropy naftowej*, Handel Zagraniczny 1984, nr 1.

okresie perspektywicznym złagodzeniu lub spotęgowaniu w wyniku oddziaływania determinantów zewnętrznych ewentualnie czynników, którym w okresie wyjściowym nadaje się znaczenie korygujące. Determinujące ją czynniki, pełniąc funkcje kryteriów wariantowania, indywidualizują modyfikacje narodowych strategii tych krajów, zgodnie z przyjętymi przez nie celami rozwojowymi i wynikającymi stąd funkcjami stymulującymi zmiennych strategicznych. Na podstawie możliwych wariantów wpływu tych modyfikacji na wspólną strategię można ocenić kierunki przyszłej strategii cenowej tych krajów.

W przypadku determinantów wewnętrznych funkcje kryteriów pełnią wskaźniki delimitacyjne (patrz schemat). Pierwsze trzy spośród nich obrazują wzajemne relacje krajów pod względem możliwości absorpcyjnych gospodarek, znajdujących odzwierciedlenie zarówno w osiągniętych nadwyżkach dochodów eksportowych nad ich wydatkami (I wskaźnik), jak i osiągniętym poziomie sił wytwórczych (I wskaźnik) oraz stwarzanych warunkach dla realizacji przyspieszonego wzrostu gospodarczego (III wskaźnik). Tym samym pozwalają na konstruowanie wniosków odnośnie do potrzeb stawianych przez gospodarki poszczególnych krajów producenckich pod adresem perspektywicznej efektywności dochodowej ich sektorów eksportowych: krótkookresowej (I wskaźnik), średniookresowej (II wskaźnik) i długookresowej (III wskaźnik). Korelacje wyników podziałów opartych na kolejnych z powyższych wskaźników pozwalają przyjąć możliwość stosowania przez dany kraj naftowy określonej konsekwentnej strategii optymalizacji wysokości dochodów eksportowych w poszczególnych czasokresach. Ewentualny brak tej korelacji nakazuje inaczej — w różnych czasokresach — interpretować możliwe nastawienia narodowych strategii. Stąd szczególnie istotne staje się, przy procedurze wariantowania, określenie wzajemnej hierarchii ważności poszczególnych z tych wskaźników. Przyjmuje się tu priorytet strategii długookresowych rzutujących na możliwe odcinkowe rozwiązania w krótszych przedziałach czasu. Z tego względu podstawę wariantowania stanowi podział krajów naftowych według III wskaźnika, pozwalający na wyłonienie wariantów globalnych, pozostałe zaś umożliwiają dokonanie ewentualnych korekt tych alternatyw strategii i wydzielenie dalszych wariantów strategicznych.

Powyższe wskaźniki nie pozwalają na bliższe określenie możliwego wyboru przez dany kraj konkretnych odmian strategii cenowych dla realizacji przyjętych narodowych celów makroekonomicznych i sektorowych. Rolę tę spełnia IV wskaźnik, pozwalający na wydzielenie alternatyw możliwych modyfikacji narodowych strategii sektorów eksportowych poszczególnych krajów na podstawie oszacowania granic ich swobody „manewrowania” zasobami. Obrazuje on udziały poszczególnych krajów naftowych w łącznym wydobyciu i zasobach ich zbiorowości, a tym samym pełni w pewnym sensie funkcje wag, gdyż pozwala określić

Pomocniczy układ interpretacyjny przydziału krajów produkcyjnych do ogólnych i cząstkowych alternatyw dopuszczalnych strategii w ramach przynależności do określonych grup wyodrębnionych na bazie wskaźników 1 - IV

Uwaga 1. Wskaźniki delimitacyjne (I-III).

Wskaźnik I - A₁. Udział przeciętnej nadwyżki (niedoboru) dochodów z eksportu ropy ponad (poniżej) wartość importu globalnego w przeciętnym dochodzie z tego eksportu.

Wskaźnik I - A₂. Udział przeciętnej nadwyżki (niedoboru) dochodów ponad (poniżej) wartość importu skorygowanych o wartość eksportu pozanaftowego w skorygowanej przeciętnej wielkości dochodów z eksportu łącznego.

Wskaźnik I - B. Udział ważonej przeciętnej nadwyżki (niedoboru) dochodów ponad (poniżej) wartość importu skorygowanych otwartości eksportu pozanaftowego w skorygowanej przeciętnej wielkości dochodów z eksportu łącznego.

Wskaźnik II. Osiągnięty poziom siły wytwórczych (absolutna chłonność gospodarek wewnętrznych).

Wskaźnik III. Charakter stwarzanych warunków społeczno-polityczno-gospodarczych dla realizacji strategii rozwojowych.

Uwaga 2. Podział krajów według strategii dopuszczalnych w ramach ich przynależności do określonych grup wynikających z delimitacji dokonanych na bazie wskaźników I-III oraz IV.

lic możliwości i zakres wpływu narodowych strategii na kształtowanie strategii wspólnej, czyli stanowi istotną podstawę dla podziału wariantów na pozytywne i negatywne⁴.

Nie wyczerpując szerszych możliwości interpretacyjnych przynależności krajów do określonych grup, wydzielonych na bazie wskaźników delimitacyjnych, podziały według trzech pierwszych spośród nich służą pomocą do przydziału krajów do ogólnych alternatyw strategii, zaś według czwartego do alternatyw cząstkowych (patrz schemat). Ze względu na możliwość teoretycznej przynależności do różnych cząstkowych alternatyw strategii, przydziela się niektóre kraje naftowe do kilku spośród nich w ramach danego wskaźnika. Kraje zmieniające pozycję w stosunku do miejsca zajmowanego w ramach bezpośrednio poprzedzającego wskaźnika oznakowano ramkami.

W procesie wariantowania wyodrębnia się trzy typy wariantów globalnych przyjmując jako szczegółowe kryterium stopień nacisku krajów na wzrost cen ropy. Dwa warianty spośród nich mają pod tym względem charakter skrajny (ofensywny lub defensywny), jeden zaś charakter kompromisowy. Wszystkie mogą oddziaływać pozytywnie lub negatywnie na prowadzenie wspólnej strategii cenowej realizującej określone cele krajów naftowych jako zbiorowości.

W ramach każdego z wariantów globalnych wyodrębnia się warianty strategiczne, przyjmując jako szczegółowe kryterium możliwości pro-

⁴ Delimitacji krajów naftowych w przypadku wskaźników I—A₁, I—A₂ i I—B dokonano na podstawie danych statystycznych, których treść zawierają te właśnie wskaźniki. Podział krajów naftowych w oparciu o wskaźniki II bazuje na wykorzystaniu metody taksonomii wrocławskiej. W metodzie tej przyjęto szereg zmienionych diagnostycznych o charakterze stymulant w stosunku do celu grupowania; zmienne charakteryzujące „ilościowy” absolutny potencjał sił wytwórczych (konsumpcja stali, konsumpcja energii, ilość pracujących poza sektorem rolniczym) i zmienne charakteryzujące „jakościowy” absolutny potencjał sił wytwórczych (wielkość eksportu pozanaftowego, wielkość importu maszyn i urządzeń, ilość kadry kierowniczej i administracyjnej). Metoda ta pozwoliła nie tylko na dokonanie podziału krajów na odpowiednie homogeniczno-typologiczne grupy, ale również na ich uporządkowanie według poziomu absorpcji gospodarek. W przypadku III wskaźnika dokonano podziału hierarchicznego krajów w oparciu o stopień podobieństwa stosowanej przez dany kraj strategii do cech hipotetycznej strategii, dla której stworzone są w miarę optymalne warunki, by służyła ona dynamicznej realizacji suwerennego wzrostu gospodarczego. Hipotetyczną strategią jest strategia gospodarczo-społeczna pozwalająca na wykorzystanie w najbardziej efektywny sposób posiadanych przez kraje producenckie zasobów ropy dla celów wszechstronnego rozwoju ich gospodarek. Warunki niezbędne dla jej realizacji określono jako: konieczność totalnej rewizji stosunków własnościowych w sektorze naftowym, konieczność optymalizacji korzyści z uczestnictwa w międzynarodowym podziale pracy oraz konieczność racjonalizacji zarządzania gospodarką narodową. Podziału krajów naftowych na podstawie IV wskaźnika dokonano w oparciu o stosowne dane statystyczne wielkości zasobów i ich wydobywania (Por. T. Rynarzewski, *Analiza światowego rynku ropy naftowej*, nie publikowana praca doktorska, AE, Poznań 1980, rozdz. III, p. 3).

wadzenia przez poszczególne kraje w różnych czasokresach cząstkowych dopuszczalnych strategii (warianty w okresie krótkim, średnim i długim). Należy przy tym zwrócić uwagę, że kryterium czasowe jest określane tu w sposób względnie ogólny i stanowi odzwierciedlenie raczej ewentualnej hierarchii następowania w czasie wariantów, aniżeli konkretny przedział czasowy ich trwania. Konkretyzacja tego ostatniego bowiem jest w okresie wyjściowym praktycznie niemożliwa, gdyż poszczególne grupy determinantów rozpatruje się osobno, a stopień wpływu każdego z nich może być odmienny i niekiedy o odwrotnym kierunku. Świadczy o tym sam fakt wydzielania wariantów możliwych strategii cenowych. Nazewnictwo wariantów strategicznych przyjęto od nazw krajów stanowiących o skrajnych przypadkach strategii.

III. WYODRĘBNIENIE WARIANTÓW PERSPEKTYWICZNEJ STRATEGII CENOWEJ KRAJÓW NAFTOWYCH W OPARCIU O DETERMINANTY WEWNĘTRZNE

Warianty perspektywicznej strategii cenowej krajów producenckich — przy uwzględnieniu jedynie relacji determinantów wewnętrznych — można przedstawić w sposób następujący:

I. W a r i a n t g l o b a l n y — o f e n s y w n y

1. Wariant algierski

a) cechy reprezentowane w okresie wyjściowym przez kraj wiodący w forsowaniu wariantu:

- a_1 — niedobór dochodów eksportowych w stosunku do potrzeb importowych,
- a_2 — brak możliwości finansowania wzrostu gospodarczego eksportem towarów pozanaftowych,
- a_3 — względnie duża absolutna chłonność gospodarki wewnętrznej potęgowana dogodnymi warunkami społeczno-polityczno-gospodarczymi stwarzanymi dla intensyfikacji wzrostu,
- a_4 — bardzo krótki czasokres wystarczalności zasobów naftowych i niewielki ich udział w łącznych zasobach zbiorowości krajów producenckich,

b) możliwość realizacji ogólnej strategii: typ (X),

c) możliwe strategie dopuszczalne: nacisk na szybszy wzrost cen zbytu tego surowca bez ewentualnej dopuszczalności do zwiększenia ilościowego wywozu; dopuszczalne jest jego zmniejszenie w tempie wolniejszym w stosunku do tempa wzrostu cen jednostkowych,

d) stosunek przypuszczalnych stymulantów zmiennej strategicznej do funkcji stymulujących przyjętych w podukładzie odniesienia dla ogółu

krajów-producentów: prawdopodobny jest nacisk na wzrost cen w tempie szybszym aniżeli następuje wzrost tempa inflacji w krajach konsumenckich, znajdującego odzwierciedlenie w zwiększaniu jednostkowej wartości importu oraz szczególnie wysoki narzut cenowy na ochronę własnych zasobów. Optymalizacja wykorzystania własnych zasobów naftowych dla celów wzrostu gospodarczego polega na maksymalizacji jednostkowych dochodów z ich eksportu w możliwie najkrótszym okresie i uzyskanie względnie zdywersyfikowanej struktury gospodarczej przed ich wyczerpaniem,

e) konsekwencje przyjęcia wariantu dla krajów producenckich jako zbiorowości: szczególne niebezpieczeństwo narażenia się na skutki cen "samouderzenia" i "samodopuszczenia", wywierających negatywny wpływ, zwłaszcza w dłuższym okresie, na realizację celów makroekonomicznych. W przypadku forsowania wariantu przez część krajów i braku akceptacji u pozostałych mogą wyłonić się strategie partykularne, co jest zjawiskiem równie niekorzystnym z punktu widzenia tych krajów jako zbiorowości,

f) główny przedstawiciel — Algieria,

g) możliwe poparcie ze strony: wszystkich krajów reprezentujących przynależność do typów (X_1), (X_3) i (X_4) strategii dopuszczalnych.

1.2. Wariant irański

a) a_1 — potencjalna możliwość osiągnięcia dużego udziału nadwyżki dochodów z eksportu ropy w łącznych dochodach z tego eksportu,

a_2 — jak w I.1.a₂,

a_3 — bardzo duża absolutna chłonność gospodarki wewnętrznej,

a_4 — średni czasokres wystarczalności zasobów naftowych i bardzo duży ich udział w łącznych zasobach zbiorowości krajów producenckich,

b) typ(X),

c) jak w I.1.c,

d) podobnie jak w I.1.d, jakkolwiek stymulowanie wzrostu poziomu cen jest łągodzone wydłużeniem czasokresu dla możliwości wykorzystania własnych zasobów naftowych dla celów rozwoju gospodarczego i w krótkim okresie posiadanymi nadwyżkami dochodów eksportowych. W miarę zbliżania się do wyczerpania zasobów możliwe jest upodobnienie funkcji stymulujących do tych z wariantu I.1.,

e) podobnie jak w I.1.e, ale na skutek przyjęcia nieco odmiennych stymulantów zmiennej strategicznej, złągodzone,

f) Iran,

g) jak w I.1.g.,

1.3. Wariant iracko-libijski

a) a_1 — stosunkowo duży udział nadwyżki dochodów z wywozu ropy w łącznych dochodach z tego eksportu,

a_2 — jak w I.1. a_2 ,

a_3 — relatywnie nieduża absolutna chłonność gospodarek wewnętrznych z perspektywiczną możliwością jej dynamicznego powiększania w wyniku dogodnych warunków społeczno-polityczno-gospodarczych dla intensyfikacji suwerennego wzrostu,

a_4 — średni i długi czasokres wystarczalności zasobów naftowych i duży ich udział w łącznych zasobach ogółu krajów producenckich,

b) typ(X),

c) szerokie granice swobody „manewrowania” zasobami pozwalają zarówno na szybszy — w stosunku do alternatyw strategii typu (Y) — wzrost cen przy stałej wielkości wywozu, jak i na szybszy wzrost ilościowy przy stałych cenach, ewentualnie na paralelne zwiększanie poziomu cen i wielkości fizycznej wywozu,

d) jeszcze bardziej zbliżone do tych funkcji aniżeli w wariancie I.2. Optymalizacja wykorzystania zasobów jest tu wypadkową dążenia do szczególnej dynamizacji wzrostu gospodarczego przy jednoczesnym stosunkowo długim czasokresie możliwości ich wykorzystania dla realizacji tego celu i przy wyjściowej relatywnie niewielkiej chłonności gospodarek. Ofensywny charakter wariantu przejawia się raczej w odstępstwie od ogólnego stymulanta utrzymywania korzystnego cenowego terms of trade w stosunku do towarów importowanych. W miarę zbliżania się do granic wyczerpywalności zasobów krajów — reprezentantów wariantu możliwe jest upodobnienie tych funkcji do tych z wariantu I.2., a następnie I.1.,

e) jak w I.2.e,

f) Irak, Libia,

g) jak w I.1.g.,

II. W a r i a n t g l o b a l n o - d e f e n s y w n y

II.1. W a r i a n t s a u d y j s k i

a) a_i — bardzo duży udział nadwyżki dochodów z ropy w łącznych dochodach z tego eksportu ulegający relatywnemu zmniejszeniu przy uwzględnieniu wielkości ważonych,

a_2 — jak w I.1. a_2 ,

a_3 — relatywnie nieduża absolutna chłonność gospodarki wewnętrznej przy jednoczesnym braku perspektyw jej szybkiego powiększania na skutek nie wytworzenia dogodnych warunków społeczno-polityczno-ekonomicznych dla dynamizacji wzrostu,

a_4 — długi czasokres wystarczalności zasobów naftowych i bardzo duży ich udział w łącznych zasobach ogółu krajów producenckich,

b) typ(Y),

c) nacisk na stosunkowo wolny wzrost wielkości fizycznej wywozu przy względnie stabilnych cenach zbytu ropy,

d) odstępstwo od obu ogólnych funkcji na skutek wysokiej nadwyżki

dochodów w stosunku do faktycznego ich wykorzystania, niewielkich możliwości absorpcyjnych gospodarki i długiego czasokresu wystarczalności zasobów. Stąd możliwa rezygnacja z korelacyjnego związania tempa wzrostu cen ropy z tempem wzrostu inflacji i z narzutu na ochronę własnych zasobów naftowych. Funkcje te mają zapewnić, poprzez osłabienie presji inflacyjnej w krajach—importerach ropy, potęgowanej wysokimi cenami tego surowca, ochronę siły nabywczej uzyskanych dochodów,

e) szczególne niebezpieczeństwo narażenia się na skutki cen „samonegacji” wywierających negatywny wpływ na możliwości realizacji celów makroekonomicznych. Jak w wariantcie I.1. możliwe jest, na skutek indywidualnego forsowania niniejszego wariantu, przy braku jego akceptacji u innych krajów, wyłonienie się strategii partykularnych,

f) Arabia Saudyjska,

g) wszystkie kraje reprezentujące przynależność do typu (Y_2) i (Y_3) strategii dopuszczalnych.

III. W a r i a n t g l o b a l n o - k o m p r o m i s o w y

III.1. Wariant ogólnoproducentki

a) pośrednie między cechami w wariantach I.1.—I.3. a cechami w wariantcie II.1.,

b) typ (X) lub typ (Y),

c) wszystkie, za wyjątkiem rozwiązań utrzymujących stabilność cen zbytu ropy niezależnie od zmian uwarunkowań zewnętrznych, możliwe są zatem strategię (X_1), (X_2), (X_4), (Y_1), (Y_2) i (Y_4),

d) przyjęcie funkcji z tego podukładu, przy czym funkcja stymulująca ochronę zasobów surowcowych wymaga określenia odpowiedniej wysokości narzutu na poziom cen optymalizującego wykorzystanie tych zasobów dla realizacji przyjętych celów we wszystkich krajach naftowych. Funkcje te stymulują zatem ustanawianie cen zbytu ropy na poziomie przekraczającym — o powyższy narzut — tempo wzrostu inflacji znajdujące odzwierciedlenie w cenach towarów importowanych z krajów konsumenckich,

e) optymalizacja realizacji celów tych krajów traktowanych jako grupa,

f) i g) — nie dotyczy w tym wariantcie.

IV. WYODRĘBNIE NIE WARIANTÓW PERSPEKTYWICZNEJ STRATEGII CENOWEJ KRAJÓW NAFTOWYCH NA PODSTAWIE DETERMINANTÓW ZEWNĘTRZNYCH

Przyjmując, że wszelkie różnice między krajami naftowymi wpływają w sposób bardziej lub mniej negatywny na prowadzenie wspólnej strategii, można stwierdzić, że elementem dodatkowo oddziaływającym

na ich wspólnotę interesów naftowych będą krótko- i długookresowe tendencje w kształtowaniu się wielkości relacji popytu na ropę tych krajów do oferowanej jej podaży. Efektem tego oddziaływania będzie eksponowanie — w wyniku zwiększenia nacisku różnic w relacjach determinantów wewnętrznych na realizację przyjętych celów narodowych strategii i związanych z nimi funkcji stymulujących — konkurencyjności pomiędzy krajami producenckimi, wpływające na możliwość przeforsowania określonych wariantów ich dopuszczalnych perspektywicznych strategii oraz na możliwość prowadzenia strategii wspólnej.

Jako determinant zewnętrzny przyjmuje się zmiany zachodzące w sferze popytu na ropę w krajach-importerach tego surowca. Zmiany cen ropy producenckiej oddziałują na określone aspekty równowagi wewnętrznej i zewnętrznej tych krajów, kształtując się jednocześnie (na skutek przyjętych stymulantów zmiennej strategicznej) pod ich wpływem. Wyodrębnia się szereg alternatywnych sytuacji w zakresie kształtowania się tempa wzrostu popytu krajów konsumenckich na ropę producencką, określających możliwości zastosowania poszczególnych wariantów strategii cenowych oraz utrzymania wspólnej strategii. Jako podstawowe kryterium przyjmuje się czasokres trwania danej tendencji w sferze popytu krajów importujących surowiec naftowy oraz kierunek jej przebiegu:

I sytuacja — długookresowy strukturalny spadek tempa przyrostu popytu:

a) alternatywne lub równoległe przyczyny wewnętrzne (w krajach konsumenckich),

a_1 — wybór jako stymulanta polityki wzrostu priorytetu efektów bieżących nad perspektywicznymi, osłabiający tempo wzrostu rozwoju gospodarczego i tempo wzrostu popytu na źródła energii, ale wydłużający czasokres zależności od ich importu z krajów producenckich i/lub

a_2 — rozwój strategii oszczędnościowej w aspekcie efektywnej realizacji długookresowych przedsięwzięć o charakterze kompleksowym, osłabiających korelację tempa rozwoju ekonomicznego z tempem wzrostu zapotrzebowania na nośniki energii i/lub

a_3 — względnie wysoka efektywność strategii dywersyfikacyjnej wzmagającej w aspekcie regionalnym i/lub funkcjonalnym substytucję ropy producenckiej alternatywnymi zasobami tego surowca lub zastępczymi źródłami energii,

b) możliwości realizacji wariantów strategii cenowych: sytuacja ta jest względnie niekorzystna dla obu skrajnych wariantów globalnych. Forsowanie wariantów ofensywnych może prowadzić do zwiększenia stopnia natężenia przebiegu przedstawionej sytuacji w sferze popytowej i w rezultacie trudności ze znalezieniem nabywców ropy producenckiej. Natomiast w przypadku wariantu defensywnego, jakkolwiek występuje tu realna możliwość realizacji przyjętych funkcji stymulujących zmiennej cenowej, to jednak zachodzi niebezpieczeństwo niemożności wykorzysta-

nia w długim okresie własnych zasobów naftowych dla celów wzrostu ekonomicznego. Rozmiary negatywnych skutków przebiegu tej tendencji w sferze popytu dla efektywności realizacji przyjętych celów w obu typach wariantów są uzależnione przy tym od stopnia wyczerpania zasobów w poszczególnych krajach w momencie jej rozpoczęcia oraz od realizacji natężenia jej przebiegu od tempa wyczerpywania się zasobów. Im większy stopień tego wyczerpania oraz im mniej intensywne jest to natężenie, tym też mniejsze są rozmiary negatywnych konsekwencji,

c) możliwości utrzymania wspólnej strategii cenowej: przeciwdziałanie ze strony krajów producenckich negatywnym konsekwencjom przedstawionej sytuacji w sferze popytu możliwe jest poprzez odpowiednie zinnieszenie wykorzystania aktualnych mocy produkcyjnych w naftowym przemyśle wydobywczym i wywołanie tym samym spadku oferowanej podaży ropy i/lub poprzez obniżenie poziomu cen eksportowych tego surowca w skali zbiorowości. Najbardziej korzystnym staje się w takich warunkach wariant kompromisowy, w którym krajom z wariantu saudyjskiego stawia się za zadanie obniżenie wielkości sprzedaży tego surowca, zaś krajom forsującym warianty ofensywne, alternatywnie lub równolegle, zrezygnowanie z przyjętych w ich ramach, naciskających na wzrost poziomu cen, funkcji stymulujących strategii. Zakres tych wzajemnych ustępstw jest w tej sytuacji popytowej uzależniony od rodzaju i siły wystąpienia jej przyczyn.

W wariacie tym można się spodziewać, że przy odpowiednio niższych cenach eksportowych ropy nastąpi stabilizacja lub wzrost wielkości jej zbytu, natomiast przy ewentualnym zmniejszeniu wykorzystania mocy produkcyjnych w odpowiedniej skali, po okresie zmniejszenia się zapasów tego surowca w krajach importujących, nastąpi utrzymanie lub względny wzrost popytu, dający możliwość zbytu tej samej ilości surowca po tych samych lub relatywnie wyższych cenach. Należy jednak zwrócić uwagę, że przy strukturalnej tendencji do spadku popytu na naftowe źródło energii z krajów producenckich, jednorazowe zastosowanie tego typu środków przeciwdziałających może dać tym ostatnim jedynie efekty krótkookresowe. Koniecznym staje się — w miarę natężania się niekorzystnej sytuacji popytowej — ich ciągłe stosowanie. W długim okresie może to jednak prowadzić, w skali wszystkich krajów naftowych i każdego z nich osobno, do dezoptimalizacji efektów realizacji zarówno celów dochodowych sektora eksportowego, jak i sprzężonego z nimi makroekonomicznego rozwoju gospodarek.

II sytuacja — długookresowy strukturalny wzrost tempa przyrostu popytu:

a) a_1 — wybór jako stymulanta polityki wzrostu priorytetu efektów perspektywicznych nad bieżącymi, co daje w sferze popytu na źródła energii skutki przeciwne niż w sytuacji I.a₁,

a_2 i a_3 — względnie niższa niż w sytuacji I efektywność strategii oszczędnościowej i dywersyfikacyjnej,

a_4 — względnie wysoka efektywność strategii polityko-handlowej,

b) sytuacja ta jest korzystniejsza — w porównaniu z poprzednią — z oddzielnego punktu widzenia krajów naftowych forsujących oba przeciwnostawne typy wariantów. W zależności od tempa wzrostu popytu w przedstawionej sytuacji, w jednym z wariantów ofensywnych istnieje największa możliwość realizacji względnie optymalnych funkcji stymulujących. W pozostałych efektywność realizowania przyjętych stymulantów zmiennej strategicznej jest także większa. W przypadku tego globalnego wariantu, im większe jest tempo wzrostu zapotrzebowania na ropę produkcyjną, tym bardziej rośnie potencjalna efektywność wariantu algierskiego, a przy odwrotnej tendencji efektywność wariantu iracko-libijskiego.

W wariantcie defensywnym zwiększa się także możliwość realizacji względnie najkorzystniejszych stymulantów, przejawiająca się jednak w osiąganiu przyjętych celów głównie drogą manewrowania wzrostem wielkości fizycznej wywozu surowca naftowego, w mniejszym zaś stopniu drogą nacisku na wzrost cen,

c) w przedstawionej sytuacji istnieje teoretycznie mniejsze niebezpieczeństwo wystąpienia strategii partykularnych, ponieważ zwiększają się — na skutek rozszerzenia granic swobody w doborze odpowiednich możliwych do zastosowania stymulantów — potencjalne możliwości realizacji celów przyjętych w strategiach narodowych poszczególnych krajów w ramach strategii wspólnej.

Ustępstwa krajów w obu skrajnych typach wariantów polegają z jednej strony, na pomniejszeniu w odpowiedniej skali wielkości wywozu (wariant saudyjski), z drugiej zaś na zrezygnowaniu z wersji maksymalizowania poziomu cen ropy z punktu widzenia tych krajów jako zbiorowości (wariant algierski).

III sytuacja — krótkookresowy wzrost tempa popytu przy długookresowej tendencji do jego spadku.

a) a_1 — wystąpienie koniunkturalnej fazy ożywienia szczególnie o charakterze synchronicznym,

a_2 — napięcia polityczne w stosunkach międzynarodowych,

b) względnej poprawie sytuacji w sferze popytu towarzyszy odpowiednie zwiększenie możliwości realizacji stymulantów przyjętych dla obu skrajnych typów wariantów strategii. Charakterystyka tych możliwości jest podobna jak w sytuacji II, jakkolwiek ze względu na różnice czasokresów są one złagodzone i nie pozwalają nawet w przypadku ewentualnego wystąpienia strategii partykularnych na zastosowanie optymalnej wersji stymulujących,

c) jest to sytuacja identyczna do tej wywołanej na skutek podjęcia określonych środków przeciwdziałających w sytuacji I. Inne są jednak

jej przyczyny, nie wspólne przedsięwzięcia w wyniku wystąpienia niekorzystnej tendencji popytowej, lecz fluktuacyjne przesłanki zewnętrzne. Zachodzi tu szczególne niebezpieczeństwo wystąpienia strategii partykularnych zmierzających — w efekcie spotęgowania różnic pomiędzy krajami naftowymi, wynikających już z relacji determinantów wewnętrznych — do wykorzystania tej tendencji dla realizacji narodowych celów bez uwzględnienia interesów zbiorowości. Szczególny nacisk może pochodzić ze strony krajów najsilniej forsujących warianty ofensywne, dla których krótszy czasokres wystarczalności zasobów nie stwarza tak dużego niebezpieczeństwa ich niewykorzystania wskutek dalszego długookresowego spadku popytu wywołanego ich strategią.

IV sytuacja — krótkookresowy spadek tempa przyrostu przy długookresowej tendencji do jej wzrostu:

a) a_1 — wystąpienie koniunkturalnej fazy recesji szczególnie o charakterze synchronicznym,

b) występuje czasowe załamanie w możliwościach realizacji najkorzystniejszych stymulantów obu skrajnych typów wariantów strategii. Większe zdolności przystosowawcze — z punktu widzenia efektywności realizacji celów — posiadają w tej sytuacji kraje wariantu defensywnego, które mogą ograniczyć podaż ze względu na większą swobodę „manewrowania” zasobami i posiadane nadwyżki dochodów,

c) trudno raczej oczekiwać, aby przedstawiona krótkookresowa zmiana w długookresowej tendencji w sferze popytu wywołała skrajnie negatywne konsekwencje dla krajów naftowych w postaci rozbicia jedności ich strategii. Nie jest tu konieczna — w przeciwieństwie do konsekwencji wywołanych przez strukturalne przemiany przebiegające w tym samym kierunku — weryfikacja możliwości i tempa realizacji celów strategicznych oraz systematyczne dostosowywanie stymulantów zmiennej, a jedynie interwencyjne zastosowanie krótkookresowych środków przeciwdziałających. Ze względu na wspomniane wyżej możliwości, rola ta przypada, w ramach wspólnej strategii, krajom wariantu saudyjskiego.

V. WPŁYW DETERMINANTÓW KORYGUJĄCYCH NA WARIANTY PERSPEKTYWICZNEJ STRATEGII GENOWEJ KRAJÓW NAFTOWYCH

W przedstawionych wariantach perspektywicznej strategii cenowej krajów naftowych potraktowano ropę jako surowiec jednorodny i nie wzięto pod uwagę różnic w odległościach transportowych poszczególnych rodzajów ropy z miejsc jej wydobycia do miejsc konsumpcji. Ponadto uwzględniono jedynie wpływ popytu krajów konsumenckich na globalną relację podaży-popytu na tym rynku oraz przyjęto zasadę racjonal-

nego zmierzania przez kraje producenckie do optymalizowania stymulantów zmiennej strategicznej.

Należy jednak zwrócić uwagę, że występuje stosunkowo znaczna ilość gatunków ropy, a także, iż globalna relacja zaopatrzenia i zapotrzebowania może kształtować się pod wpływem wielkości znajdujących przychyny poza obszarami krajów konsumenckich i że wreszcie, na proces ustalania stymulantów strategii cenowych mogą oddziaływać nie same racjonalne czynniki ekonomiczne. Zweryfikować zatem należy powyższe warianty o wpływ kilku determinantów korygujących:

- jakości ropy i odległości transportowej,
- popytu poza głównymi importerami ropy naftowej,
- przesłanek pozaekonomicznych.

Przesłanki te mogą korygująco rzutować na funkcje stymulujące zmiennej strategicznej krajów producenckich jako zbiorowości, jak i każdego z nich z osobna.

VARIANTS OF THE PROSPECTIVE PRICING STRATEGIES OF THE OIL STATES

Summary

Perspectives of the world oil market are closely related to the possible tendencies of price ruling of that natural resource. To describe it, the author constructs a system considering all the main elements subject to changes in time, which are essentially related to the ruling of oil prices. Pricing strategies of the oil states are adopted as the initial variable. Its variants can be specified on the grounds of the formulated subsystems of independent and dependent variables. The first of subsystems comprises features relatively unchanged over time and common for all the states-producers of oil. The macroeconomic target of the oil states economies is considered here as well as the long-run target in their export sectors and stimulating functions of price variables. This subsystem is supplemented by the conditions limiting free price-ruling within the framework of certain stimulating functions. The second subsystem considers the effect of three categories of determinants: internal (relations of export incomes to expenditures of the oil states, acquired level of productive forces in those states, conditions for realization of the accelerated economic development, freedom to „manipulate” resources), external ones (relation of demand to oil supply) and correcting (quality of oil, transport distance, extra economic factors, the volume of demand apart of main oil importers). They constitute proper criteria of varying procedure.

Defining the probability of appearance of one of the presented variants in practice and its effect on the level of oil prices requires a permanent observation of changes in the respective analysed factors and taking account of them. And that is the premise adopted by the author of the article.